

DẤU ẤN LỊCH SỬ trong quan hệ Việt - Mỹ

Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng chủ trì lễ đón Tổng thống Mỹ Joe Biden tại Phủ Chủ tịch

□ ĐOÀN THO*

1. Chặng đường 78 năm

Không giản đơn mà Chủ tịch Hồ Chí Minh bắt đầu bản “Tuyên ngôn độc lập” bằng các câu:

“Tất cả mọi người đều sinh ra có quyền bình đẳng. Tạo hóa cho họ những quyền không ai có thể xâm phạm được; trong những quyền ấy, có quyền được sống, quyền tự do và quyền mưu cầu hạnh phúc”.

Lời bất hủ ấy ở trong bản *Tuyên ngôn độc lập* năm 1776 của nước Mỹ. Suy rộng ra, câu ấy có ý nghĩa là: tất cả các dân tộc trên thế giới đều sinh ra bình đẳng; dân tộc nào cũng có quyền sống, quyền sung sướng và quyền tự do” [1].

Sau đó, trong 2 năm 1945-1946 Chủ tịch Hồ Chí Minh đã gửi 8 bức thư cho Tổng thống (TT) Mỹ Truman [2]. Để thấy ngay từ khi nước Việt Nam Dân chủ Cộng hòa ra đời, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã xác định vị trí tối quan trọng của quan hệ Việt - Mỹ.

Nhưng lịch sử không đi theo quỹ đường “ngắn nhất của hình học”. Phải đến 78 năm sau, vào chiều ngày 10/9/2023 tại Hà Nội, Tổng Bí thư (TBT) Nguyễn Phú Trọng và TT Mỹ Joe Biden mới ký

* *Tiến sĩ*

Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng và đoàn đại biểu cấp cao Việt Nam hội đàm với Tổng thống Joe Biden và đoàn đại biểu cấp cao Mỹ

thông báo Việt Nam (VN) và Hoa kỳ (HK) thiết lập quan hệ Đối tác Chiến lược Toàn diện [3]. Chuyến thăm Việt Nam của TT Hoa kỳ Joe Biden trở thành chuyến thăm lịch sử, hoàn thành chặng đường thiết lập quan hệ ngoại giao toàn diện giữa hai quốc gia mà Chủ tịch Hồ Chí Minh khởi động từ 78 năm trước. Quan hệ Việt - Mỹ bước vào không gian lịch sử mới.

Nhưng giữa ký văn bản và triển khai thực tế là những khoảng cách lớn phải vượt qua. Làm thế nào để phát huy hết không gian của nội hàm Đối tác Chiến lược Toàn diện - mới là điều quan trọng. Nhất là trong hoàn cảnh của trật tự thế giới mới.

2. Các nhân tố bản lề mở ra trật tự thế giới mới

Sau khi Liên Xô tan rã năm 1991, thế giới chuyển sang một trật tự mới với việc xoá sổ toàn bộ hệ thống XHCN ở châu Âu, khối quân sự Vacxôvi, và sự đối đầu hai phe. Thế giới từ lưỡng cực chuyển sang nhất cực trong sự áp đảo vượt trội của Hoa kỳ.

Nhưng cổ nhân đã dạy, “thiên hạ hợp rồi tan, tan rồi hợp, thái bình rồi lại can qua”. Ba mươi năm sau khi Liên Xô tan rã, từ một quốc gia lạc hậu Trung Quốc (TQ) vươn lên vị trí

thứ hai thế giới để thách thức vị trí số 1 của HK. Trung Quốc trở thành đối thủ lớn nhất của Mỹ.

Khi trao cho CHND Trung Hoa quyền trở thành Thành viên Thường trực Hội đồng Bảo an Liên hợp quốc, trong mục đích làm suy yếu Liên Xô, sau cuộc viếng thăm Trung Quốc từ ngày 21/2-28/2/1972, TT Mỹ Richard Nixon đã do dự “Không biết có biến CHND Trung Hoa thành “quái vật Frankenstein” hay không”? [4].

Sau khi Liên Xô tan rã, Nga rơi vào hỗn loạn, Trung Quốc đang trong đói nghèo lạc hậu, Mỹ không có đối thủ. Nhưng 30 năm sau Trung Quốc đã vươn lên thành cường quốc số 2 thế giới và đang trên đà vượt nền kinh tế Mỹ về GDP tuyệt đối, trong sự lớn mạnh không ngừng của lực lượng vũ trang về số lượng và chất lượng. Không “dấu mình chờ thời” như Đặng Tiểu Bình, Chủ tịch TQ Tập Cận Bình đưa ra chủ thuyết “Một vành đai, một con đường” [5] mong trở thành quốc gia có ảnh hưởng mạnh nhất thế giới.

Chính vì lý do đó, ngày 23 tháng 7 năm 2020 tại thư viện Bảo tàng Richard Nixon, trong bài phát biểu “Trung Quốc Cộng sản và tương lai của Thế giới Tự do” (“*Communist China and the Free World's Future*”) Ngoại

trưởng HK Michael R. Pompeo đã trình bày học thuyết mới của Mỹ đối với Trung Quốc” [6].

Sau đó TT Donald Trump và tiếp theo là TT Joe Biden, đã tiến hành chiến lược liên hoàn ngăn cản bước tiến của TQ tới vị trí số 1 thế giới. Mới đây nhất tại Hội nghị Thượng đỉnh G20 tại Ấn Độ, TT Joe Biden đưa ra chiến lược kết nối đường sắt và đường thủy để thiết lập “Hành lang kinh tế Ấn Độ - Trung Đông - châu Âu” [7] nhằm phá vỡ chiến lược “Một vành đai, một con đường” của Trung Quốc. Kế “Hợp Tung” của Tô Tần (382-284 TCN) [8] và kế “Liên Hoàn” của Trương Nghi (373 TCN - 310 TCN) [9] dường như được vận dụng lại sau gần 25 thế kỷ.

Trong khi Trung Quốc đang trở thành đối thủ lớn nhất của Mỹ, thì Nga lại bị thu hẹp không gian ảnh hưởng. Trong ước muốn giữ lại không gian Xô Viết, Nga phát động một cuộc chiến tranh ở Ukraina, sáp nhập 4 tỉnh mới chiếm được của Ukraina vào lãnh thổ của Nga [10]. Châu Âu và cả thế giới đối diện với một cuộc chiến tranh đòi vẽ lại biên giới. Cuộc chiến tranh mở rộng lãnh thổ của quốc gia có kho vũ khí hạt nhân lớn nhất thế giới buộc hầu hết các quốc gia trên hành tinh phải thay đổi hoàn toàn quan điểm về an ninh. Gấp rút nhất là Thụy Điển và Phần Lan đã từ bỏ chính sách trung lập (với Thụy Điển là 200 năm và với Phần Lan là 8 thập kỷ) để gia nhập NATO.

Cuộc đua tranh vị trí thống trị của Trung Quốc và cuộc chiến tranh mở rộng lãnh thổ của Nga là hai nhân tố bản lề đưa thế giới chuyển sang một trật tự mới.

3. Nhu cầu khách quan xuất phát từ lợi ích của hai quốc gia

Nâng quan hệ Việt - Mỹ lên mức Đối tác Chiến lược Toàn diện là nhu cầu khách quan, bởi cả Việt Nam lẫn Hoa kỳ đều cần đến mối quan hệ này như nhau, do trật tự quốc tế mới đòi hỏi, cho dù ai là lãnh đạo.

Hoa kỳ đã có những thay đổi chiến lược trong quan điểm về Việt Nam xuất phát từ lợi

ích HK. Có thể nêu ra mấy điểm chính.

- Điều thứ nhất cần nhấn mạnh, là HK tôn trọng thể chế VN không chỉ bằng lời nói mà bằng hành động. HK chấp nhận Tổng Bí thư Đảng Cộng sản Việt Nam là người đứng đầu nhà nước VN, chứ không như trước đây, chỉ khăng khăng xem là đứng đầu đảng phái. Nếu chuyến thăm HK của TBT Nguyễn Phú Trọng (6-10/7/2015) [10] đã làm cho hai phía rất khó khăn trong nghi lễ ngoại giao, thì chuyến thăm Việt Nam của TT Joe Biden đã không còn nữa. Đây là bước đi quan trọng của phía HK. Không chỉ là nghi thức ngoại giao, mà còn là vấn đề thể chế, và quan trọng nữa là không can thiệp để thay đổi thể chế. Phía Việt Nam sẽ không còn e ngại về sự can thiệp dẫn đến thay đổi thể chế. Cho dù VN ý thức được, như cựu Thường trực Ban Bí thư ĐCS VN Trần Quốc Vượng đã nói:

“Cơ đồ ta xây dựng 75 năm nay sụp đổ hay không cũng do chúng ta thôi, chẳng phải do kẻ thù đâu. Chẳng ai xâm lược mình, chẳng ai mang máy bay, đại bác đến xâm lược, lật đổ chúng ta đâu. Ta không làm tốt thì tự ta lật đổ ta thôi” [11]. Bước đi của phía Mỹ đã làm cho các nhà lãnh đạo ĐCS VN thấy được tôn trọng và yên tâm.

- Tiếp đến là sự trung lập của VN. HK cần một VN trung lập thực sự, chứ không nhất thiết là phải “ngiên” về Mỹ. Trên thực tế hiện nay VN chưa trung lập hoàn toàn, mà chịu ảnh hưởng nhiều hơn từ Trung Quốc.

Muốn VN tiến đến trung lập hoàn toàn trong quan hệ với các siêu cường thì trước hết VN cần phải mạnh về kinh tế, độc lập về kinh tế, nên kinh tế không phụ thuộc quá vào một siêu cường. Từ đây, phía HK cần phải hợp tác mạnh hơn nữa với VN về kinh tế, mà chưa cần để tâm đến quốc phòng như là nhân tố lớn.

- Điều thứ ba HK cần hợp tác toàn diện với VN, trong đó có kinh tế, là để tránh phụ thuộc vào TQ như trước đây. VN có thể thay thế một phần vai trò của TQ trong chuỗi cung

ứng cho HK. Việc VN trở thành một nhà cung ứng cho HK trong mối quan hệ không mâu thuẫn và xung đột lợi ích, là một thành tố ổn định dài lâu cho an ninh nước Mỹ.

- Điều thứ tư, HK cần một VN trung lập và mạnh để bảo vệ luật pháp quốc tế trong khu vực, bao gồm tự do hàng hải và tôn trọng luật pháp quốc tế. Mọi sự bành trướng của TQ ở biển Đông Nam Á sẽ là sự vi phạm luật pháp quốc tế, mà VN là một trong số các quốc gia bị xâm phạm quyền lợi sẽ trở thành lực lượng bảo vệ.

- Điều thứ năm, sau hợp tác kinh tế, với sự phát triển quan hệ hai nước thì quan hệ quốc phòng cuối cùng cũng phải tiến theo. VN cần vũ khí của HK để bảo vệ sự toàn vẹn lãnh thổ mà HK là một nguồn cung cấp vũ khí tân tiến bền vững.

Tóm lại, HK cần một VN mạnh và trung lập thực sự, chứ chưa cần một VN nằm trong liên minh của HK. Một VN mạnh và trung lập giữa các siêu cường thực chất là đồng minh của lẽ phải trong bảo vệ luật pháp quốc tế ở khu vực Đông Nam Á, cản trở mọi tham vọng bành trướng.

Năm điều nêu trên là những điều nhìn thấy được và nói ra được. Còn cả những điều chưa thể nói ra và chưa thể nhìn thấy.

Còn về phía VN, quan hệ Đối tác Chiến lược Toàn diện Việt - Mỹ là một thực tế khách quan cũng vì quyền lợi của VN.

- Thứ nhất VN cần bảo vệ sự toàn vẹn lãnh thổ trên đất liền và trên biển.

- Thứ hai VN nhận thấy được nguy cơ xâm phạm chủ quyền lãnh thổ đến từ đâu và mục tiêu không khoan nhượng từ nguy cơ này.

- Thứ ba là cuộc chiến tranh của Nga tại Ukraina cho VN thấy, rằng quan hệ anh em, láng giềng, ý thức hệ không ngăn cản được mục tiêu thống trị và bành trướng lãnh thổ, rằng mềm dẻo không phải là bảo bối an toàn trước dã tâm bất lệ thuộc; mà phải mạnh lên mới có cơ ít bị lệ thuộc.

- Thứ tư, HK là cường quốc công nghệ và quân sự số 1 thế giới mà VN không thể không có quan hệ để tận dụng lợi thế.

- Thứ năm, trong các siêu cường, HK không có tham vọng lấn chiếm lãnh thổ của VN. HK lại tôn trọng thể chế VN hiện thành, và không có mục tiêu thay đổi thể chế ở VN. HK là nước có khả năng nhất để bảo vệ luật pháp quốc tế ở biển Đông Nam Á. Và HK đang đặt mục đích không chế sự bành trướng xâm phạm luật pháp quốc tế ở biển Đông Nam Á.

Sự trùng hợp lợi ích, không xung đột lợi ích, không có mục tiêu làm hại nhau, và số phận lịch sử là các nhân tố khách quan đưa quan hệ Việt - Mỹ lên một tầm cao mới.

4. Mở rộng nội hàm của chính sách quốc phòng “bốn không” trong trật tự thế giới mới

Chính sách quốc phòng “bốn không” của VN gồm: Không tham gia liên minh quân sự; không liên kết với nước này để chống nước kia; không cho nước ngoài đặt căn cứ quân sự hoặc sử dụng lãnh thổ Việt Nam để chống lại nước khác; không sử dụng vũ lực hoặc đe dọa sử dụng vũ lực trong quan hệ quốc tế [12].

Nhưng 4 điểm vừa nêu không phản ánh hết nội hàm của chính sách quốc phòng “bốn không” trong trật tự thế giới mới đang mở ra. Cụ thể là việc mua sắm vũ khí có ảnh hưởng trực tiếp lên năng lực quốc phòng và từ đó tác động lên chính sách quốc phòng. Trên thực tế, mua vũ khí nước nào nhiều, thì năng lực quốc phòng phụ thuộc vào nước đó. Phụ thuộc vào việc cung cấp phụ tùng thay thế và đạn dược, bảo trì bảo dưỡng; phụ thuộc vào hiệu quả của vũ khí; chịu ảnh hưởng cách tiến hành chiến trận. Thêm vào đó nữa là tập trận chung, cũng tác động lên khả năng tác chiến và cách thức đánh trận.

Bởi vậy, để chính sách quốc phòng “bốn không” được triển khai đúng nghĩa trên thực tế, Việt Nam cần thay đổi căn bản về học thuyết quân sự và nguồn cung cấp vũ khí.

Cuộc chiến tranh của Nga ở Ukraina cũng đã cho các nhà quân sự Việt Nam có được những kết luận cần thiết về lý thuyết và hành động.

Nhân tố quyết định đầu tiên là công nghệ tiên tiến nhất. Nhưng các nước sản xuất vũ khí thường bán cho nước ngoài các phiên bản ít tiên tiến hơn. Những nước ít tiên, thậm chí còn phải chấp nhận “đòi cũ”. Tuy là “đòi cũ” nhưng phụ thuộc vào đối thủ có gì. Cho nên, với VN, cần biết ai có thể là đối thủ của mình và các loại vũ khí họ có, để mà tìm cách khắc chế.

Phát triển quan hệ Đối tác Chiến lược Toàn diện chưa cho phép VN có thể mua ngay các loại vũ khí tân tiến của Hoa kỳ. Nhưng các loại vũ khí cận tân tiến của các quốc gia khác có thể là nơi VN tiếp cận được. Thí dụ như Pháp bán cho Indonesia 42 máy bay Rafale thì Pháp cũng có thể bán Rafale cho VN. Không có tiền mua nhiều, thì mua ít. Quan trọng là để không quân VN tiếp cận với công nghệ hiện đại của phương Tây. Quan trọng nữa, Rafale khác biệt với các máy bay của Nga mà TQ sở hữu và chế tạo nhái. Cũng như vậy, các nước châu Âu khác có thể chuyển giao cho VN các loại vũ khí cận tân tiến mà họ đã thay thế hoặc có kế hoạch thay thế, từ máy bay, cho đến tên lửa diệt hạm hay các loại thiết giáp.

Với VN nhiệm vụ bảo vệ biển đảo là ưu tiên số 1. Biển Đông Nam Á là địa bàn nóng dài lâu. Làm thế nào để vô hiệu hoá được đối thủ có hạm đội tàu chiến đông đặc thì bài học của chiến trường biển Đen là vô cùng quan trọng. Nhưng trước khi nói đến bảo vệ biển đảo bằng vũ khí, thì thiết thực nhất là bảo vệ ngư dân và vùng đặc quyền kinh tế bằng lực lượng cảnh sát biển. Với mức quan hệ mới, HK có thể giúp cho VN một số tàu cảnh sát biển lớn và hiện đại.

Trước khi nâng cấp quan hệ với VN, HK đã làm mạnh liên minh bảo vệ luật pháp quốc tế của mình bằng việc nâng cấp quan hệ Đối tác Chiến lược Toàn diện với các nước ASEAN vào tháng 11/2022, tạo đà thuận lợi cho việc

nâng cấp quan hệ với VN [13].

5. Tận dụng tối đa cơ hội

Trong “Tuyên bố chung về nâng cấp quan hệ Việt Nam-Hoa kỳ lên Đối tác Chiến lược Toàn diện” [14] có đoạn viết:

“Hai nhà lãnh đạo ghi nhận tầm quan trọng của hợp tác giữa hai nước và với các chuyên gia ngoài chính phủ nhằm thúc đẩy nền nông nghiệp phát thải thấp và có sức chống chịu trước biến đổi khí hậu, bảo tồn đa dạng sinh học, giảm ô nhiễm cũng như sức chống chịu của các cộng đồng dễ bị tổn thương, bao gồm các nỗ lực chuẩn bị ứng phó thiên tai. Hoa kỳ ủng hộ nỗ lực tăng cường sản xuất năng lượng sạch của Việt Nam”.

“Hoa kỳ cam kết hỗ trợ cả về tài chính và công nghệ tiên tiến để giúp Việt Nam thực hiện các cam kết quốc tế về khí hậu. Việt Nam hoan nghênh các dự án được tài trợ bởi các thể chế tài chính quốc tế, bao gồm ngân hàng Thế giới, trong lĩnh vực ứng phó với biến đổi khí hậu, chuyển đổi năng lượng, tăng trưởng xanh và hạ tầng năng lượng tái tạo”.

“Hoa kỳ cam kết tăng cường hỗ trợ Việt Nam về sản xuất, phát triển hạ tầng vật chất và hạ tầng số chất lượng cao, chuyển đổi năng lượng công bằng, nông nghiệp bền vững và thông minh, cũng như hỗ trợ Việt Nam tham gia sâu rộng và bền vững vào các chuỗi cung khu vực và toàn cầu, trong đó có việc chú trọng khu vực đồng bằng sông Cửu Long của Việt Nam. Vì mục đích đó, Tập đoàn Tài chính Phát triển Quốc tế Hoa kỳ (DFC) sẽ tiếp tục cung cấp tài chính cho các dự án thuộc khu vực tư nhân tại Việt Nam trong các lĩnh vực cơ sở hạ tầng, khí hậu và sử dụng năng lượng hiệu quả, y tế và doanh nghiệp nhỏ, bao gồm các doanh nghiệp chú trọng yếu tố khí hậu và do phụ nữ làm chủ”.

Xuất phát từ lợi ích HK, chỉ với năm điều trên trong mục 3 về lợi ích Hoa kỳ khi thiết lập quan hệ Đối tác Chiến lược Toàn diện với Việt Nam, cũng đủ “thị trường” để phía VN khai

thác. Nhất là tham gia vào chuỗi cung ứng cho HK sẽ đưa đến cơ hội chuyển giao công nghệ. Bắt đầu là hiểu biết công nghệ, sau đến là sử dụng, sau nữa là chuyển giao. Ở phương diện sản xuất thì từ cung cấp phụ tùng, đến lắp ráp, sau nữa là sáng tạo và sản xuất.

Hơn ba mươi năm mở cửa, dù gần đây được các hãng điện tử Hàn Quốc đầu tư lớn vào VN, nhưng VN thực chất không sở hữu được công nghệ, hay học tập để tự sản xuất ra một sản phẩm có ý nghĩa đáng giá nào. Hợp

tác với HK trong giai đoạn hình thành trật tự thế giới mới, có thể mở ra cơ hội để VN thay đổi về chất trong sáng tạo công nghệ.

Do những toan tính đối với Đông Nam Á nói chung và Việt Nam nói riêng đã khiến Mỹ tiến hành chiến tranh xâm lược Việt Nam, để rồi qua bao gian nan hôm nay đã trở thành bạn bè tin cậy. Quan hệ Đối tác Chiến lược Toàn diện giữa Việt Nam và Hoa kỳ sẽ đưa đến cho hai quốc gia những lợi ích lịch sử. □

Tài liệu dẫn

- [1]. https://special.nhandan.vn/tuyenngondoclap_ynghia/index.html
- [2]. <https://vietnamnet.vn/thu-chu-tich-ho-chi-minh-gui-tong-thong-truman-133287.html>).
- [3]. <https://baohinhphu.vn/viet-nam-hoa-ky-thiet-lap-quan-he-doi-tac-chien-luoc-toan-dien-vi-hoa-binh-hop-tac-va-phat-trien-ben-vung-102230910195319202.htm>).
- [4]. https://vi.wikipedia.org/wiki/Chuy%E1%BA%BFn_th%C4%83m_Trung_Qu%E1%BB%91c_c%E1%BB%A7a_Richard_Nixon).
- [5]. https://vi.wikipedia.org/wiki/M%E1%BB%99t_v%C3%A0nh_%C4%91ai,_M%E1%BB%99t_c%C4%91%C6%B0%E1%BB%9Dng
- [6]. <https://2017-2021.state.gov/communist-china-and-the-free-worlds-future-2/>
- [7]. <https://vnexpress.net/ong-biden-cong-bo-hanh-lang-ket-noi-an-do-trung-dong-va-chau-au-4651473.html>)
- [8]. [https://vi.wikipedia.org/wiki/H%E1%BB%A3p_tung#:~:text=H%E1%BB%A3p%20tung%20\(ch%E1%BB%AF%20H%C3%A1n%3A%20E5%90%88,li%C3%AA%20minh%20theo%20chi%E1%BB%81u%20d%E1%BB%8Dc](https://vi.wikipedia.org/wiki/H%E1%BB%A3p_tung#:~:text=H%E1%BB%A3p%20tung%20(ch%E1%BB%AF%20H%C3%A1n%3A%20E5%90%88,li%C3%AA%20minh%20theo%20chi%E1%BB%81u%20d%E1%BB%8Dc)
- [9]. <https://vi.wikipedia.org/wiki/Li%C3%AA%20ho%C3%A0nh#:~:text=Ng%C6%B0%E1%BB%9Di%20%C4%91%E1%BB%81%20x%C6%B0%E1%BB%9Bng%20li%C3%AA%20ho%C3%A0nh,Tuy%C3%AA%20v%C6%B0%20A1ng%20S%E1%BB%9F%20H%C3%A0i%20v%C6%B0%20A1ng>
- [10]. <https://tuoitre.vn/nga-sap-nhap-4-vung-cua-ukraine-e1107.htm>
- [11]. <https://thanhnien.vn/thuong-truc-ban-bi-thu-ta-khong-lam-tot-thi-tu-ta-lat-do-thoi-185912125.htm>)
- [12]. http://mod.gov.vn/vn/bai-viet/sa-qpvn/sa_qpvn_dnqp/sa-qpvn-dnqp-ctcs
- [13]. <https://vn.usembassy.gov/vi/tuyen-bo-cua-cac-nha-lanh-dao-asean-va-hoa-ky-ve-viec-thiet-lap-quan-he-doi-tac-chien-luoc-toan-dien-asean-hoa-ky/>
- [14]. <https://nhandan.vn/tuyen-bo-chung-ve-nang-cap-quan-he-viet-nam-hoa-ky-len-doi-tac-chien-luoc-toan-dien-post771872.html>